

Költészet és kommunikáció

Az anketók korát éljük. Mindenki kérdőívekre válaszol, úrlapokat tölt ki, tesztvizsgának vettetik alá. Legalább a költőket illene kihagynunk e világméretű társasjátékból. Ha most mégis arra vetemedünk, hogy (formailag legalábbis) szabványkérdéseket szegezzünk lírikusainknak — a legismertebbeknek és a csak most indulóknak —, erre egyetlen mentésünk lehet: e XX. század végi kor emberének beidegződéseire építünk, arra a hiedelemre, hogy egy ilyen gyűjteményes vallomássorozatból mindent meg lehet tudni (egy helyütt), amit a hazai magyar líráról és lírikusokról, a jelenről és a jövőről tudni kell.

Valójában az olvasói előítéleteket szeretnénk lerombolni — akár régi, akár újabb keletű előítéletekről legyen szó. A „globális” véleményeket jól ismerjük, mind-egyre visszahalljuk: a mai költészet, a modern vers érthetetlen. De hát milyen „a mai költészet”, mi is az a „modern vers”? Mit akarnak ezek a költők? (És milyen a mai — tv-néző, készített fogyasztó — olvasó?) Valóban megszűnt volna a kortárs líra kapcsolata a valósággal? S ami állítólag világméreteken „folyik” — hogyan áll (alakul) ez a jelenség nálunk?

Kérdéseink korántsem újak, még ebben a leszűkített körben sem. Ki-ki bele-néz a maga „visszapillantó tükrébe”, mint ahogy nemrég Király László tette az *Utunkban*, s e kérdésekkel, illetve az alkatára szabott válaszokkal találkozik. De egyre többen jutnak el a következtetéshez, amit Király így közöl: „Tisztelt polgártársak, be kell látnunk itt és most, hogy vége annak a szép vagy rút (de mindenképpen kényelmes) kornak, amidőn a költészet át tudott hatni mindent (s így mindenért felelősségre is lehetett vonni).” Vajon azt jelentené ez, hogy a költészet, a vers megszűnik társadalmi tényező lenni? Hisszük a költővel, hogy „a költészet nemcsak szellemi, de nagy lelki kaland is” — márpedig ha van e kijelentésben egy szemernyi igazság, aligha lehet mostantól mellékvágányra tolni a poézist.

Költői-költészeti-kommunikációs anketúnknak azonban nincs egységes tanulsága, végső konklúziója; ahogy Csiki László írja a lírai műhelyvallomásokról és elméletekről: „mindeniknek igaza van”, igaza lehet. Különösen ha a szerző verseivel igazolja igazát.

K. L.

1. Lehet-e ma a költészet a valóság birtokbavételének egyik eszköze? Különös tekintettel a mi sajátos problémáinkra, a „sajátosság méltóságá”-ra (ahogy a nemzetiségi specifikumot az utóbbi időben emlegetni szokták), milyen birtokonbelüliséget élvezhet a költő — és a versolvasó?

2. Mit tart a magyar lírai örökség legelevenebben ható részének? Milyen költészeti törekvéseket érez közel magához a kortárs világirodalomban? Mit tekint elavultnak, gátnak a költői önkifejezésben és a korszerű versfunkció érvényesülésében?

3. Lehetséges-e a költészeti kommunikáció — korok és nemzedékek között? Miért következik be látványosabban a lírában, mint a prózában az izlésváltozás egyazon korban (lásd: Ady-jelenség, az „érthetetlenség” vádja a mai kortárs líra jelentős részével szemben...)?

Horváth Imre • Sarkalló hiányérzet

1. Aki a valóságot figyelmen kívül hagyja, az életből rekeszti ki önmagát. A költészet jelenét vonnám kétségbe, ha tagadnám, hogy költőink törekszenek műveikben visszaadni a valóság egészét, de persze csak közelítve a soha nem elérhető lényegre. Tudjuk, hogy az alkotásban sincs „abszolút”, de van, ami a teljesség látszatával bír.

A „nemzeti specifikum” valóban égető kérdés, de mikor volt problémátlan az igazi irodalom? Volt idő, mikor a problémákkal az írónak nem sikerült szembenézniük? Nyelvünk és kultúránk megőrzésével írói kötelességünk összeforrt. A jó művek megszülettek, de úgy látszik, ezen a téren telhetetlenek vagyunk. Vagy nem

vagyunk kellően figyelmesek? Hiányérzet egyaránt van írókban és olvasókban — de a hiányérzet egyetlen sarkallónk.

2. A legelevenebben ható hagyománynak azt érzem, hogy a régi költők is a „műzsák felkentei“ voltak, és a maiak is azok. Különbőség azért van; az én nemzedékem a *Nyugat* nagyjainak stíluseszményét követte, akkoriban volt ugyanis „stíluseszmény“, ma ehelyett eggyé hangolt stílus van. Ez némely esetben *egység*, máskor csak *egyhangúság*. A jobbaknál — ha rejtve is — vannak elválasztó jegyek, másoknál a határ annyira elmosódik, hogy a vers írójának arcéle is a homályba vész... A rímeket meg kell óvnunk: *a magyar nyelv kincse a rím!* Költészetünk él is vele, Illyéstől Kányádig. A szabad vers Kassák és Füst Milán után líránkban már hagyomány lett, de szertelen terjedése nem annyira *korparancs*, mint *kordivat*.

Hogy a világirodalomból mit érzek magamhoz a legközelebbnek, még nem sikerült tisztáznom, ahhoz sokkal nagyobb tájékozódási lehetőség kellene. A vers csak akkor hat rám, ha póztalan, megszenvedett, és a verssorokból árad a személyi jelenlét hitele.

Azt, hogy mi a költészetben az elavult, én nem merem kimondani, mert *egy elektromos erejű vers minden avultnak bélyegzett témát újja avat*. Gátnak érzem, ha negatívnak tekintik a panasz, a fájdalom és a halál témakörét. Mindezek az érzelmek valóságunkhoz tartoznak, ezt tagadni nem lehet, aki tagadja, a valóságot hamisítja meg. *Amit a költészet kimond, mindig megöli az árnyat, a fényt pedig kontúrokkal díszíti*.

3. A „kommunikáció“ korok és nemzedékek között csak annyira lehetséges, amennyire évezredek távolából Homérosz és Horatius minden kornak hirádjára marad. Minden kor, minden nemzedék tud hatni az utódokra, de a hatás nem mindig azonos. Ma fiataljaink talán nem figyelnek olyan éberrel elődeik szavára, mint ahogyan mi figyeltünk, de ez a szórakozottság, úgy vélem, csak átmeneti jellegű. Ami érték, hullámhegyen-hullámvölgyön mindig egy irányba halad, s előbb-utóbb „partot ér“.

A líra az irodalom „elődörse“, mindig elsőnek jelenti, milyen mozgást lát a jövő ma még ködös terepén. Ha a szívós munka riaszt, sorsunk türelmetlenné tesz, de egy alkotó gesztusra az erőnkől még akkor is telik. Jelenünkben azt látom, hogy a próza olykor a költészet előtt halad — megtörtént a felderítés, és több már a nyugalom?

Az érthetlenség vádja Ady nevéhez kötődik, de tudjuk, hogy sokkal régiebb, az újítók ellen dühödött ősi-vád. Nem az érthetetlen vers sok ma, csak a versértő még mindig kevés.

Választom itt a feltett kérdésekre, de tudom, hogy a válaszom még félig sem felelet. Az aranycsinálás titkát nem sikerült a költőknek sem felfedezni, a költők csak termelik az aranyat, de csinálni ők sem tudják, csak azt érzik, hogy egyetlen aranyzemért mélyre kell ásniok, s ha mélyre ástak, még mélyebbre, mert Osvát Ernő megmondta: „Minden mélység csak egy új mélység kezdete.“

Szekely János Az erkölcsi-szellemi szabályozás

Nagyon jók a *Korunk* kérdései a költészet mai állapotáról; hozzáértésről, finom problémaérzékelésről tanuszkodnak; márpedig ez igen fontos, talán a legfontosabb, hiszen régóta tudjuk: jól gondolkozni tulajdonképpen annyi, mint jól kérdezni — annyi vagy majdnem annyi. Jók a kérdések, sok helyen a lényegre tapintanak, aktív költőnek, gondolkodónak igazán öröm lehet választ keresni rájuk. Csak hogy abból a külön szemszögből, amelyből én nézem a dolgot, még sincs semmi értelmük. Azt hiszem ugyanis, hogy ez az ősi közlésforma (a költészet), különböző okok — illetve hát végső soron egyetlen ok — miatt, épp századunkban devalválódott, anakronizmussá vált, ha úgy tetszik: nincsen. Nem abban az értelemben, hogy nem írják, nem olvassák, hogy nem is terem már, hanem abban, hogy amit terem, annak már nincsen valódi, életbeli, önmagán kívüli funkciója. Nem tudok válaszolni olyan kérdésekre, amelyek pusztá létükkel, felvetettségükkel, megfogalmazottságukkal tagadják ezt a rögeszmét.

Kifejtettem én már mindezt eléggé részletesen, nem volna értelme újból előhozakodnom hírhedt téziseimmel. Annait azonban még hozzátennék: abban a bizonyos előadásban a költészet haláláról, amelyet évek múlva aztán ki is nyomtattak, tulajdonképpen csak egyetlen szempontból próbáltam szemügyre venni a kérdést. Vizsgálati eszközeim a kultúrmorfológia eszközei voltak, vagy még inkább a „szellemtudomány“ (idézjelben, mert persze semmi közük a századelő divatos

irányzatához), így hát csak a kultúra belső törvényeiből, mozgásirányából, immansz tényeiből meríthetem az érveimet. Holott a jelenség végső oka természetesen egészen más. A költészet mai meghasonlásának, pusztulásának igazi okai nem kulturálisak, hanem életbeliek, ha úgy tetszik: társadalmiak.

Olvastam én évekel ezelőtt egy elbeszélést, japán ember írta, név szerint Fukazava Hicsiro, s a legjobbak közé tartozik, amelyeket századunk termelt. Arról szól, hogy a létminimum színvonalán tengődő emberközösség pusztá fennmaradása érdekében kénytelen elpusztítani az öregeit, mivelhogy nem tudja eltartani őket. Ezt a kemény szükségszerűséget a mindennapi életben két kulturális tényező érvényesíti: a költészet és a szokásrend. A helybeli népköltés nagyobb részének legfőbb tartalma: szegény öregnek lenni, szegény megérni a dédunokák születését, az emberi méltósághoz hozzátartozik az idejében való halál. A költészet ezzel mintegy interiorizálja a keserves szükségszerűséget; mindenki úgy tudja-hiszi, abban nő fel, hogy ez az erkölcsi jó. És amikor eljön az ideje, működésbe lép a szokás, a gyakorlatban érvényesíti azt, amit a költészet előzőleg már erkölcsként interiorizált: az öregeket kiviszik a hegyre, és pusztulni hagyják.

Hát erről van szó. Ez volt hajdan a költészet valódi, nagy funkciója: az emberközösség erkölcsi-szellemi szabályozása. Nem a valóságmegragadás, nem a szellem ébrentartása, nem is a megismerés — ezek a funkciók csak utólag tapadtak rá, mondhatni másodlagosak. Az igazi funkció, amely igazolta a létet, ismétlem, az erkölcsi-szellemi szabályozás.

Amíg funkcióját betölthette (ha csak közvetve is), addig élt és virágzott. Mily helyt a modern ipari társadalomban ezt a funkciót egészen más tényezők teljesítik, azóta beszél mindenki a költészet válságáról — s beszélek én a pusztulásáról. (Meggjegyzem, nemcsak én; Arnold Hausernél olvasom, hogy főleg költők, alkotók körében ma igen gyakori ez a rögeszme.)

Világunk erkölcsi-szellemi szabályozását más tényezők végzik, mint például a gazdasági, jogi, hatalmi struktúra, a manipuláció, a politika. A modern ipari társadalomnak nincs egységes erkölcsi-szellemi köztudata, márpedig hogyan képzelhető enélkül érvényes magasköltészet? Hiszen annak a társadalom öntudatának, lelkiismeretének szerepét kellene betöltenie. Hát ezért tartom én a *Korunk* okos és finom kérdéseit (különbejárátú vakságom folytán) végső fokon értelmetleneknek. Beszélünk valamiről, vizsgáltunk és vizsgáztatunk valamit, aminek talán vannak még kiváló képviselői, de ami tulajdonképpen már nincsen.

Kányádi Sándor • Nemcsak birtokunk: édenünk

1. Egy nyolcvanon felüli hóstáti néni kapát emelve állt a bulldózer elé. A masina megállt. Aztán e nénit elkezdték meggyőzni. Pedig ő már egyszer meg volt győzve. Ötvennégyben vagy ötvenötben a férjét elütötte egy jármű. Meggyőzték, ne pereljen. Kapott tízezer lej végkielégítést. Abból vették a telket. Most kapott az egészért egy csekély kisajátítási kárpótlást. A környező tömbházak asszonyai ámulva nézték a jelenetet. Aztán amíg a nénit győzték megféle, leszállingóztak, és birtokukba vették sebtiben, ami még a kertből birtokba vehető volt.

Nincs ebben költészet egy szemernyi sem. Csupa valóság. Ha csak a nénit nem tekintjük lírai s egyben balladai hősnek.

Ilyenformán állhat a költő is — a nagy közösségi kisajátítások, birtokbavételek korában — szemben a valósággal, vagy kevésbé bátran szólva: a valóság előtt.

De miért kellene a költészetnek birtokba vennie a valóságot? A költészet dolga, hogy fölmutassa azt, s nem is akárhogyan, hanem az igazság fényében. A valóságnak s az igazságnak csak együtt van létjogosultsága a költészetben, az írásban egyáltalán. („Az igazat mondd, ne csak a valódit...” — figyelmeztetett J. A., s még előtte A. J.)

A fenti kis életkép ismeretében már, az egyébként impozáns fogalmazású „sajátosság méltósága” is vesztit pátozából, s bármennyire is hívei vagyunk e jó-hangzású, erkölcsöt és esztétikumot egyaránt sugalló kifejezésnek, a méltóság szó óhatatlanul a humor irányába rebentti látványoktól megviselt tekintetünket, Deák Ferencet juttatva eszünkbe, aki azt mondta volna: „Ha a szél valakinek lefújja a kalapját, nem tud olyan méltóságteljesen futni utána, hogy ne válna neveltségessé.” Láthatjuk, a humor is lehet hasonlatos az olyan „használat előtt felrázandó” orvossághoz, melyet hosszú időn át felrázás nélkül szedtek, s a végén túl sok keserű marad az utolsó kortyintáshoz.

S mégis milyen birtokonbelüliséget élvezhet a költő és a versolvasó?

Az egyetlent, az anyanyelv birtokonbelüliségét. Végtelen és örök birtokonbelü-

liség ez. Kisajátíthatatlan birtok, határai még képzeletben sem húzhatók meg. Nemcsak birtokunk: édenünk.

2. Hogy mit tartok a magyar lírai örökség legelevenebben ható részének? Rám az egész hatott, s hat ma is. Teljességében. Mint ahogyan az egész égbolton szoktam gyönyörködni a magasságos nyárvégi-őszeleji és szikrázó téli estéken, éjszakákon, még akkor is, ha tudva-tudom, hogy csak néhány csillag az én biztos útmutatóm. Közel magamat azokhoz érzem a kortársak közül, akik pontosan próbálnak fogalmazni. A cirádát, a cikornyát, a himzést nem tartom célravezetőnek, a satnyaságig képtelenné sorvasztás pedig, mely kihívás akar lenni a nyelvi-gondolati lelemény ellenében, nem lehet értelmére a költészetnek, mivel semmi köze ahhoz.

3. A költészet, egyáltalán a művészet képes arra, amire még a tudomány egyelőre nem; messi korok hő- vagy fényenergiáját tudja átvezetni, átsugározni a mába s innen a jövőbe, sőt arra is képes, hogy a messi fényt hővé vagy a hőt fényvé alakítsa át anélkül, hogy költséges fölvevő, transzformáló állomásokat kellene építenünk. Szerintem a remekművek az emberi kommunikáció mindmáig leg-
tökéletesebb eszközei. Irodalomtörténeti babona, hogy a költőket, az igazi nagyokat koruk nem értette volna meg. Aholyan vándor, előre gyártott elem ez a meg-nem-értés. Legfőbb voltak idők, amikor nem vettek fáradságot, hogy megértették, vagy túlságosan is megértették, s ebből következőleg tudatosan félreértették. A költőket minden kor jobb fele megértette, mint ahogyan az utókornak is csak a befogadásra alkalmas fele érti meg. Hogy támadták életükben, istenem. Petőfiről — ahogyan Juhász Gyula írta — valami Zerffi is írt bírálatot, így Zerffi is bekerült az irodalomtörténetbe.

Lászlóffy Aladár • Mi is neked a költészet?

A költészeti kommunikáció lehetséges, talán. A költői önkifejezést pedig nem gátolja, nem gátolhatja semmi, a korszerű versfunkció érvényesülését sajnos bármi. Beszélgetni ezekről lehet, de minék. Nem érted a verset? hajlana oda néha az ember a sopánkodókhoz. Ejnye, de az életet, az egészet ugyebár érted: a kvantumfizikát, a hirtelen borulást, anyósod gonoszkodását s a biafrai válságokat; szerencsés ember vagy, öregem, most már csak egy-két hóbortos költőt kell denúciálni, megalázni azzal, hogy zagyaságokat ír, s helyreáll a harmónia. Mondd csak, mi neked a vers?

Semmi okom az ingerültségre, s az ironia se kenyerem, lehet, a kor körkérdés-mániája hozza, hogy csak „felpiszkáltan“ vagyok képes válaszolni ilyenkor. Egy lehetetlen, de a lényeghez közelebb segítő körkérdés-téma ötlük fel bennem: egyszer a nyájas kortársat is meg lehetne kérdezni: mi is neked a költészet? Sajnos az összegyűjthető anyaghoz összehasonlításul nem állna rendelkezésre előző korok hasonló helyszíni felmérése. Azoké az időké, mikor az antik világ, a trecento vagy a XVII. század költészete megszületett közben. A lehetséges válaszoktól függetlenül.

Ha pedig a költés, a költők összehangolásáról volna szó a nyilatkozatcsokorral, akkor megint nem sokra megyünk: nem fognak valamiben végleg megállapodni, s ha úgy tűnik, megállapodnak, akkor se fognak aszerint kotonli ezután sem. Marad az érdekes mikroiinterjúk sorozata. Am akkor legyenek érdekesek.

Különben a költészet mindig a valóság birtokbavételének egyik eszköze. A magyar lírai örökség is teljes egészében egy legelevenebben ható rész. A sajátosság mindig méltóságos, ha megtisztelik. Nem az az új bennünk, amit csak azért nem lehetett előző korokban elmondani már, mert valami kezdetleges volt hozzá. S egyáltalán, az emberről nemcsak az újat, de a régít se árt mindig és végig elmondani. Jól, pontosan. Akár költészetként is.

Vásárhelyi Géza • Nem „élvezet“ kérdése...

1. — „Birtokbavétel“—en hatékony valóságalkitást érte, valóságon pedig a közszellem viszonyulásait is a felvetődött kérdésekhez — ez esetben: igen.

— A „sajátosság méltóságá“—ban való birtokonbelüliségen a nemzetiségi lét megoldásra váró kérdéseiben való részvétel kötelességét és jogát érte: a „birtokonbelüliség“ nem is kérdés. Hogy milyen ez a birtokonbelüliség: nem „élvezet“ kérdése. Legelembibb szükségyszerűség — akár tetszik, akár nem. Mindennap más „milyen“, ha úgy tetszik, másképp „élvezet“. Példa erre a feltett kérdés facsarintos volta is.

2. — Azt a költészetet, amely a költő egyénien-sajátos lelkiismereti vívódásain keresztül a közösség sajátos ügyeit maradéktalanul tudja közvetíteni.

— Azokat a műveket, amelyekben az előbb vázolt kérdés megoldását a költői nyelv (módszer) elsődleges feladatának volt módomban felismerni.

— A hazugságot, a gyávaságot, az elfogultságot, a dicshimnuszot — erkölcsileg. Bevált költői táncfigurák lúdtalpas ismételtetését — módszerbelileg. Valamint ezeknek igénylését bárki részéről.

3. — Lehetséges és szükséges — korok között. Szükséges, ám olykor nem lehetséges — korosztályok között.

— Mert a líra, költőktől független okok miatt, kényszerűen eltávolodott fentebb vázolt szerepétől. Előterbe kerültek ezáltal az egyéni sajátosságok, melyek szükségszerűleg a költői módszerek kihangsúlyozott egyéni voltát hozták magukkal, és azt a látszatot, hogy az egyéni-különös elfedné a közös-sajátost. Ahhoz, hogy a műben jelenlevő közös-sajátost megtalálja, az olvasónak is fokozottabban kell élnie-épitnie „birtokonbelüli“-ségét, ezen belül pedig anyanyelvi műveltségét. Erőt és merészséget kell nyernie, a fájdalomig fokozni emberi érzékenységet és igazságérzetét: akkor talán felismeri: miért ír (kiált) a költő — helyette is. Érte is.

Lászlóffy Csaba • Kevés zászlónkra annyit írni, hogy: „Bámulatba ejtek mindenkit!“

2. A költői önkifejezésben gát lehet a rutinos középster vagy az üres póz, a modorossá vált formajáték. A tehetség és a mondanivaló képes régi formákat megújítani, kitölteni, újakat kialakítani. Ahogy elavult, örökre eltemetett forma nincs, éppúgy az elavultnak minősített önkifejezés is viszonylagos. Például Vas István némely történelmi és nagyvárosi környezetleírása, pontos, részletező „helyzetdala“ nem a múlt századi tájleírás felújítását jelenti: inkább tekinthető átmenetnek Tandori „prózai“ modorban mimelt helyzetbeszámolóihoz. Minden idők legérzékenyebb költészetében érvényt tudott szerezni magának a korszerű versfunkció. Az aztán más kérdés, hogy a kortárs líra mennyiben hozzáférhető, be tudja-e tölni tömegszinten funkcióját.

3. Ez már kapcsolódik a költészet kommunikációjának kérdéséhez. Nem ritkán ellentétesen. Olyan alkotók és költemények, akik és amelyek korukban érthetetleneknek, elvontaknak minősültek, vagy egyenesen a közizlés viharos tiltakozását váltották ki, későbbi korokkal könnyebben megtalálják a kommunikációt. A költőt kortársukká fogadják az újabb nemzedékek, a kifejezési mód asszociatív értéke megnő. Nyilván nem bizarr formagyártók termékeiről van szó. André Breton mindenekelőtt azért becsülte Apollinaire-t, mert nagy „látnoknak“ tartotta. Ez persze szerencsésen társult azzal, ami kortársakat és utókort egyaránt izgalomba hozott: hogy nemcsak szemléletében volt az új eszközök, a kísérletezés apostola, hanem messze elkerülte a kitaposott ösvényt. A kérdésben kiemelt „Ady-jelenség“ sem a későbbi, divatos ízlésváltozások szubjektív mérlegén mérettetik meg végül, hanem a látnok-szerep vállalásán. Mert nem szakítható el a költészet funkciója a nem csupán saját gondjaira, szépségkultuszára érzékeny költő társadalomban vállalt funkciójától.

1. Cocteau-t, egy nagy nemzet költőjét elbájolja az, hogy „a költészet angyala sánta és kancsal“. Nekünk ez — hagyományainkat és főleg helyzetünket szem előtt tartva — nem elég. Mint ahogy kevés a zászlónkra annyit írni, hogy: „Bámulatba ejtek mindenkit!“ Ezért kell előbbre jutván hátrafordulnunk olykor, sőt, nemcsak a kedvező időjárást kémelelnünk a magasba nézve, hanem ott, ahol sárba, porba (vidéki sárba, könyvtári porba!) szórt emlékek közt lépünk, megkeressük néhai birtokunkat. És hát ezért került az elejéről a végére ez a kérdés. Nem a megválaszolása (az túl bravúros lenne), legfeljebb annak érzékeltetése, hogy ha, mondjuk, földrengés folytán a valóság a feje tetejére állott, a költészetnek egyetlen reális esélye követni ebben. Ez a hűség mentheti meg csak maradék birtokunk.

Farkas Árpád • Nem birtokolni óhajt, hanem beleépülni...

1. A Költészetről ma már könnyebb cseverészni, mint művelni is. Őt, s minden sarkalatos véleménynek — fűgőn forgó toll hegyén — az ellenkezője is igaznak tűnhet. Költészet és (nemzeti-)nemzetiségi specifikum viszonylatában evidenciákról értekezni nem óhajtok; művelni szeretném s mutatni versbéli magatartással,

hagyván a vállvonogató (esetleg: mentegetőző) szó bizonykodását azokra, kiknek a menyeyi műhely sima forgácsai közt a holló fiának mosdatására is érkezésük vagyon. De mert megkérdeztek: — A költészet a valóság birtokbavételének egyik eszköze még mindig lehetne! Abban az esetben — és csupán akkor —, ha ez az úgynevezett Valóság nem óhajtaná mindenáron birtokba venni a költészetet. Ez a valóság bőromtól égig ér! Bukaresttől Párizsig és New Yorkig, s ott éget leginkább, ahol testközelen. A Poézis, mely az ő perzselése alól kibúvik, üllőn kalapált, s istergő vízbe vetett fémszerszámnak is legfennebb csak veszendő nyele! A költészet tehát, melyet én ismerve szeretek, — lehetőségeinél fogva — nem birtokolni óhajt, hanem beleépülni a maga elnéptelenedésén ámuló nép életébe, sugallni neki a társadalmi jelenlét lehetőségeit, tudósítani utókort a századvég romániai magyarságának közérzetéről, hogy legalább az egyetemes humánus értékszféráiban birtokon belül lehessen!

2. A magyar líra legelevenebben ható részének ama megépítetlen tempomunkat meghatározó gerendát tekintem, melynek viselésétől két Balassi, Csokonai, Petőfi, Ady, József Attila, Illyés és Nagy László válla. (Idelátszanak a gerendatartásba belefáradt Csinom Jankók, kik úgy hiszik: még ma is az árnyalatok rőzsetüznél melegeknek.) Pedig eme gerenda körül csak málladoztak századokon át a falak. Most Csoóri Sándort látom ujjbeggyel tartani a végét —. Ha a tempom nem is, de a képzeletbeli torony megépült. Haranglábai közül látok a világra, s a világgöltészetet számonkérő kérdezősködése. Olvasgatok. Szeretem a fasizmus korának visszavonulásban-építkező elzárkózóit; ha úgy tetszik: hermetikussait: Ungarettit, Eliotot, Montalét, Frénaud-t (a tárgyiasult magányba élet-lehelőt), Guillevicet és Saint John Perse-t, persze! De az én mai költőim mégerek, kikért Párizstól Chicagóig a haladó szellemű ifjúság suttogva izzik. A saját népük baját nyíltan megvallók s az egyetemeség színe előtt jelentkezők az én dühös költőim, kik tekintessenek versformakezelés végett szélsőséges szürrealistáknak (mint Césaire Aimé) vagy européerkedőknek (mint Sédar Senghor), egyről beszélnek, egyet mondanak az érdeklődő világ nagy-nagy odafigyelése közepette —; *élethelyzetük sajátosságának méltóságát vigyázván!*

3. A harmadik kérdésre nem válaszolok. A *nemzedéki* izlésváltozás fölötti gond, megítélésem és ízlésem szerint, nem e tárgykörhöz tartozik.

Csiki László • (Ellen)véleményem a költészetéről

A költészet nem lesz jobb attól, hogy beszélünk róla, de még más sem. Én egyszer, heveny unalmamban, végigolvastam *A líra ma* című szemelvényes válogatást, melyben a garantáltan legjobbak szerepeltek (a szó minden értelmében) műhelyvallomásokkal és elméletekkel. Akkor még megrémültem: mindeniknek igaza volt, bár kettő sem értett egyet.

Tehát a költészetéről nekem is különvéleményem van, mint mindenkinek — mely talán sokakéval egyezik. Csakhogy nekem versenként, sőt hangulatonként más véleményem van a költészetéről. Még azt sem tudom eldönteni, hogy melyik a *jobb*: egy Szapphó-töredék vagy József Attila *Ódája*. Esetleg az. angol királyhymnusz. Kinek-kinek a másik. Hangulat, hagyomány szerint. Illékonyság és illendőség éppúgy nem kritérium, mint ahogy egy verset a „komolysága“ nem emel a könnyed stanca fölé. Vagyis nincs véleményem a költészetéről — mert ellentmondanék neki.

Az úgy fájdalmasabb részét mifelénk utóbb Székely János igyekezett megfogalmazni, valahogy úgy, hogy a költők nem tudják már, mi a vers — a költészet halott. Úgy van: a halott jár. Néha félrejár, sokszor tilosba. Ember, aki összetalakozott a költészetrel, s lehetőség szerint becsületos, szenvedve rendre megtanulja, hogy hallgatni volna jobb, és lehetetlen. A patetikusan nyegle bizonygatások a költészet életrealitásáról csak olyan egyének részéről jöhetnek, akik csupán vágyanak a költészetre, de soha nem éltek benne, örök légszomjban: alkotóként. Akiknek kánonjuk van, „leszűrt tapasztalatuk“, előre kész elvet, eszményt akarnak érvényesíteni s egyben elérni, hatalmas erőfeszítést tesznek tehát, hogy a köz-helyig felemelkedjenek. Az irodalomtörténet — mint szempont is — sokszor nekik kedvez: helyzetpolitikai vagy metrikai érdemei okán egyként szentesíti azt a verslistát, melyet minden itész egyöntetűen mond fel, ha a „kedvenc“ verséről kérdezik.

Magától értetődő, hogy nekem nincs kedvenc versem (s elvileg csakis az lehetne, amelyet egyedül én írhatok meg), de költőségük, magatartásuk, szinte már a szép szemük okán vannak szeretett költőim — általában ellentéteim, akiket társaimnak érzek. Ugyanúgy nem hiszek az „örök szépségekben“ sem. A költészetet

lehet örök, mint az anyag (mint annak akár a megjelenési formája), de az anyag *elképzelhetetlenül* sok, változatos formában jelenik meg. Én is egyik formája lehetek. (Talán ezért nem érdekelt soha a „mások már megírták“ irodalomtörténeti misztériuma. Ha én egyetlen szót úgy tudnék változtatni a Bibliában, hogy az attól igazabb, tehát az *enyémbb* legyen! Megtenném. A költészet amúgy is herézis: a túlélés műfaja.)

Nem is rökönödöm meg semmiféle költői kísérleten. Megesik, hogy hiábavalónak tartom. *Embere* válogatja. Mert azért a költészet az ember megjelenési formája. S az emberek között vannak terroristák, hülyék is. Pótcselekvők. Individualisták stb. (csak angyalok nincsenek). De *mind* emberek. Ha elfogadnám, hogy bizonyosfajta költészet megsemmisítendő (sőt, hogy „nem költészet“), egyben azt is elismerném, hogy az emberek egy részét ki kell irtani, s a csökkent képességűek nem emberek. Pedig azok. Mint ahogy a zsenik is. Valamint a bantu négek, a teherautó-sofőrök és a szajhák. A vers mindezeket szerette. A mélységet is magasságként.

(Tegyük hát végre különbséget vers és költészet között. A vers lehet rossz, lehet nem-vers — de a költészet *létezik*; mert mi magunk vagyunk az a számító-gépeinkkel és bégörccseinkkel, a négyzetes vetéssel és a szerelemmel. Stb.)

Azon is gondolkodom, vajon a költészetet nem az őszinteség teszi-e. Az őszinteség mint olyan pártatlan tágasság, mely mindannyiunkat befogad (s ha ez netán magasztos benne, csakis azért, mert még nincs másmilyen területé életünknek, mely ezt megtehetné — legyen hát leghősiesebb pótcselekvésünk a vers?!). De nem tudom, magasztos érzés-e a mindenség tágasságában, s nem a földön élni? Azt hiszem, az ellenkezője. Minél magasabbra érünk (akár a vers árán vagy által), annál ijeszítőbben kitetszik kicsiségünk. Ez már „birtokon kívüliség“. Itthonvalóságunk *emberileg* tragikus átérzése. Átérzése annak, hogy emberi lényünk és voltunk ellen a legnagyobb vétség bármiféle megkötöttség. Akár hivatal, akár gravitáció legyen a neve. Miközben kötöttségek nélkül elszállnánk, ugye? De azt is tudjuk, hogy az *igazi* szerelem nem lehet csak lelki szerelem — ez önellentmondás lenne; az effajta szépség csinálmány.

A költészet tehát az ember szabadságának (mert lehetőségeinek) műfaja, formája.

Politizál is — ha a szabadság politikai kérdés.

A magyar líra az emlegetett kettősség tragikumának a világátlagnál — helyzeténél fogva — *pontosabb* (jobb? rosszabb?) kifejezője. Talán mert a kicsik jobban érzik a magasságot? Vagy a kicsik méretükben eleve elenyészve tévelyegnek a mindenségben? A porszem léte fontosabb, tehát pontosabb a szikláénál? Vagy csak ugyanaz s ugyanolyan? A tágasság szorít? Vagy csak elérhetetlen? A kicsik magánya nagyobb?

A magyar líra, ha politizál, mindig a mindenséggel, az Istennel politizál — csupán képíleg megjeleníti, nyelvében. Az Istennel, melynek híve a kicsiknek már megtartó gögje folytán sem tud lenni, de részévé válna, mint örök hatalomnak? Vagy magába zárkozva, a teljes világ önhitével verődik nagyobb feleikre? Hangos. Túlzó. Változó. De mindig ellenségesre változik. Istenfenyegető. (De csupán Adyig, aki a vég.) József Attila, a molekuláris szerkezetek apró és teljes világában a kicsiség parányabb részeinek ellentétét is tudja már, Csokonai bűbajos tébolya és Balassi kaján áhítata után. Vörösmarty pedig akkora költő volt, hogy elődei- nek ugyanúgy atyja lehetett volna, mint hálátlan utódainak, akikben lappangó halálos betegségként élt petőfis és aranyt kórokozóival: üvöltésüket értelmes beszéddé tompította, pihegésüknek viszont hangot adott. A józan téboly költője volt: az istené.

Ő már tudta, mi a mindenség, s József Attila tudta *még*. Tudták, hogy a mindenség nem méret, tehát nem viszonyítás dolga, hanem a teljesség, s itt tévedünk mi. A mi bajaink mindaddig kicsik (vagy nagyok), amíg a másokéhoz mérjük, mintha a teljességnek, a szabadságnak lennének fokozatai... Amíg meg nem kísértjük a teljességet (már csak megoldás- és kiútként is), amelyben minden baj egyforma és ugyanaz. Ha senki nem lesz boldogtalan költészetet jelentő kettősségben — mi is boldogok leszünk. És nem lesznek költők. Részmegoldás nincsen. Az elégedettségnek sincsenek költői (legfennebb bértollnokai).

(Költészeti) forradalmaink rész megoldások mindaddig, amíg ezt vagy azt akarjuk megoldani, s nem a teljességre célozunk egész lényünkkel, nemcsak fegyvereinkkel, melyek már tökéletesebbek nálunk. (A teljesség pedig — miért misztifikálnánk? — mi magunk vagyunk, hagyjuk hát *szabadjára* magunkat, bár a költészetben.) Mert minden határ sért valakit, hiszen az a gyanút kelti, hogy ellenségek („mások“) vannak „odaát“. Svejk ezt valahogy így mondta: Ne lőjenek, itt emberek vannak!

Részigazságunk pedig van bőven s fölösen. S nem az a fő baj, hogy nem születik meg végre a „nagy“, aki egységbe fogja s „megörökíti“ őket, hanem hogy a részigazságok tudói és kimondói sokszor tudják már az egész igazságot is, mégis egész kenyérként mérők ki morzsáit. Nem az én dolgom válaszolni arra is, hogy miért.

(A költészet pedigen a költőkön múlik. Mert egy a költészet, más a vers, s emberek a költők. Ne „kavarjuk“ össze őket. A költőnek már a sorsa is költészetként hathat, s talán annyi s olyan is.)

Én igenis, a mindenség felé indultam el. Kisdiák voltam akkor, és nem vágytam öreg „nagy tanító“ lenni. Az „irodalom munkása“ aztán semmiképpen. Én a lelkiismeretemmel nem a kenyeremet akarom megkeresni. Úgy képzeltem: nyomorogni fogok és gyönyörű verseket írok egy száraz kenyéren éhes gyermekeim sirásából. Ezért a hagymázért is a költők a felelősek; ma már tudom, hogy eszményim rongyos forradalmáram Petőfitől Móriczig tízszer annyit kerestek nyomorukban, mint én felkapott íróként. Node! Kiderül: nem a pénzen múlik — tehát hogy pénzért nem is érdemes. Ami mást adhatnának, az is mulandó s visszavehető. Tehát: ha a kis megalkuvás éppen úgy nem fizetődik ki, mint a nagy árulás — legjobb becsületesnek maradni.

Összegezzünk. Véleményem a költészetéről nincsen, az irodalmi élet lacikonyhát lehetőség szerint kerülöm, „sikereimet“ a kritikusok farkasvakságára háritom, s ami rosszabb: újabb verseimet sem szeretem. Ki vagyok én hát s milyen? Boldog vagyok (ha másért nem, mert hogy ilyeneket gondolok). Tudom én, mi be kerül ez nekem, de remélem, hogy sokáig tart. Még egyet nem értem el a teljes boldogsághoz: máig sem hiszem, hogy az utókornak írok. S ez talán már baj.

Nem kérek elnézést a közbevetett vallomásos önarcképért. Aki költőt akar, ám lássa, legyen az akármilyen. Hinni kezdem, hogy mindannyian (Anonymustól a vele rokon Szilágyi Domokosig) erősen hasonlítunk egymáshoz.

Zárjam a költészetéről írott egy-estí eszmefuttatásomat egy kérdéssel: miért öltök meg annyi költőt a világtörténelem folyamán, s miért lesznek öngyilkosok a költők egy boldognak mondott korban?

Házi feladat: Jó-e költőnek lenni? Egyáltalán.

Szócs Géza • A költészet szerepe: emlékezés és megismerés

1. Föltétlenül igen: a költészet mindig is egyik eszköze volt a valóság birtokbavételének. És nemcsak abban az értelemben, hogy a költészet még olyankor is, mikor a hallgatást hivatalos nyelvként vezetik be, képes hazajáró Klopfgestierként, kopogó szellemként megtörni a csend eme fekete grammatikáját.

(Példák a költészet megismerő funkciójának fontosságára.)

Közismert, hogy a nyelv — s vele együtt a mindennapi tudat is — messze lemaradt az ismeretek színvonala által megkövetelt pontosságtól és árnyaltságtól. Elég a fizikai világkép változásaira utalnunk. A számtalan kézenfekvő példa közül említsünk meg egyet. Tudvalevő dolog, hogy két, különböző helyen történő esemény egyidejűnek is tekinthető, de akár úgy is felfogható, hogy határozott időköz választja el őket egymástól. Melyik nyelvtan időszemlélete rugalmas annyira, hogy ezt grammatikai alakzatokban érzékeltesse? Egyáltalán, az ilyen fogalmak, mint mondjuk ige vagy főnév, valószínűleg éppen annyira durvák és pontatlanok, mint a primitív megközelítésben külön, egymástól függetlenül tekintett, *tér* vagy *idő*.

Le kell számolnunk Schelling jóhiszemű optimizmusával, mellyel feltételezte, hogy a tudat megismerő formái egyben a lét objektív kategóriái is. Kognitív kategóriáink azonban — ha nem elégszünk meg „valóság“-ként tételezett, a világra vonatkozó illúzióinkkal — valójában alig használhatók bármire is.

A költészet viszont alkalmasnak látszik lassan-lassan előkészíteni ezt az euklideszi geometriájú nyelvet arra, hogy függetlenedjék apriorisztikus, primitív észlelési gyakorlatunktól, illetve az az ennek megfelelő nyelvtani-nyelvi formáktól.

Például így. Az egymás mellett lelt dolgokat szerves egységben látó gondolkodási mechanizmus lassú, de észrevehető bomlása, átalakulása részben a huszadik századi lírának köszönhető, mely költészet ugyanakkor rá is szoktat, rá is irányítja a figyelmet egy más („Vízöntő“) típusú kozmikus organikusára. Mostanig nagyjából kétféle térezékeltést és ezzel összefüggő térbeli magatartást ismertünk. Az egyik (a nyugati típusú) térlátásra a mélységi tengely dominanciája jellemző: egymás *mögé* csoportosítja a dolgokat, míg a másik (a keleti) térlátáson felnöve a bal—jobb tengely — a szélességi tengely, a horizont — mentén lát és viselkedik az ember. A térbeli magatartásnak azután számottevő társadalmi-politikai követ-

kezményei vannak (a stratégiai formáktól az államapparátus hierarchikus rendjéig stb.).

A Vízöntő típusú látás felszabadítja az embert ennek a térérzékelésnek a korlátai alól. Míg a nyugati templom szerkezete a mélységi tengelyen elrendezett előcsarnok-szentély-oltár struktúra, a szélességi tengely mentén épült keleti templomban pedig a főistent kétoldalról környezik a mellékistenségek — addig a Vízöntő térlátás építészé által tervezett templom esetében főoltár, szőszék, hívők, mellékoltárok, orgona másféle — három dimenzióban egyaránt terjeszkedő — kompozíciós struktúrákat képeznének, egy teljesen szokatlan architektonikájú épületben. Olyan kompozícióról van szó, melyet a másféle térlátáson felnőtt tudat nem is érzel kompozíciónak, hanem esetleg csak zürzavarnak*. Am ez a kompozíció egyáltalán nem volna szokatlan annak a szemlélőnek, aki elég elmélyült olvasója volt a huszadik századi lírának.

Így segít — és ismétljük, ez csak egyetlen példa volt — a költészet birtokba venni a valóság egy más rendjét.

A magyar költészet formáit a szélességi tengely mentén kifejlődött életérzés alakította. Líránkban pl. olyanszerű linearitással következnek egymásra a képek, mint ahogyan azt a Bänkelsängerektől, a vásári énekes kép-mutogatóktól szokták meg az emberek: ezek a muritátók harsány hangon énekelve el a históriát, hosszú pálcával mutogatták egymás után a ríktóan festett jeleneteket. Csak ebben a században jelentek meg nálunk igazán nagy számban azok a műformák, képtechnikák, amelyek alkalmasak felkészíteni a tudatot a valóság egy igazabb érzékelésére, visszavezetni ahhoz az állapothoz, melyben — most kliséket alkalmazunk — „minden benyomás egyszerre foglalkoztatja az ember valamennyi érzékét, együttlétezik, együttthall és lát, egy nyelvet beszél növényvel és állattal“ (idézet egy paradicsomleírásból — Turóczy-Trostler József), vagy legalábbis ahhoz, melyben „az emberi és növényi ösztön már közös“ (idézet Weöres Sándornak Károlyi Anny [!] *Szegezettek a földhöz csillagok* című kötetéről irt bírálatból — *Válasz*, 1947. augusztus**).

Mert a költészet nemcsak megismerés, hanem nosztalgia is, emlékezés az ösnyelvre. Weöres Sándor egyik novellájában (*Hommage*) a teremtő, végigjárva városra ünnepi fapénzekkel teleszórt utcáit, egy vörösmárvány téren két hatalmas szoborra, óriási női alakra bukkan. Egyikük a Megértés, másikuk az Emlékezés. Ez a legtöbb, amit a költészetről elmondhatunk.

Mire emlékezik a versben a nyelv?

Arra az állapotára, amikor a farkast még nem farkasnak nevezték, hanem ki merték mondani igazi nevét is. A rettegés nevükön nevezni a dolgokat — ez juttatta ide az emberiséget. Nem igaz a Babel tornyáról szóló történet. Babel nem volt. Hanem valami szörnyűség folytán (mi lappanghat östörténetünkben?) az emberek a jól ismert dolgokat másként kezdték nevezni, ki így, ki úgy — ilyenformán alakultak ki a nyelvek —, s elfelejtették az univerzális ősbeszédet, amit pedig mindenki megértett, ami mindenki nyelve volt.

A költészetben a nyelv ez után az állapota után sóvárog.

Ó, ISTENEM, VAJON MI IS A FARKAS IGAZI NEVE? ÉS VAJON AZ ENYÉM?

Ez volna tehát a költészet szerepe: emlékezés és megismerés; nemcsak a tények; de az al-tények és fel-tények, az alsó és felső igazságok kimondása.

Ami a kérdés második részét illeti: kevés történetbölcseleti érzékkel vagyok megáldva; ettől függetlenül, úgy hiszem, van nemzetiségi specifikum, sőt még a transzilván lélekben is hiszek. Itt azonban már kényes területhez érkezünk: a programhirdetésekkal szomszédos ingoványra. A költők pedig — így illendő — verseket írjanak, ne programokat.

2. Szívesen felsorolnám azokat a költőket, akiket közel érzek magamhoz; ám az ilyenszerű vallomásokot annyira kompromittáltak már olyanok, akik minél előkelőbb szellemi családfát szerettek volna maguknak, hogy sajnálattal le kell mondanom erről.

Mégsem hallgatható el az az óriási szerep, amit a *Magyar Műhely* és az *Új Szimposion* folyóiratok játszottak abban az áttörésben, amit a magyar líra valószínűleg az utóbbi évtizedben.

A korszerű versfunkció érvényesülésében, úgy hiszem, belső gátak nincsenek; annál több viszont a külső. Hogy csak egyet mondjak: a szerkesztők — de több-

* Ez egyben meg is adja a választ a harmadik kérdés második részére.

** A vegetatív létérzésről lásd különben Frobenius *Kulturgeschichte Afrikas* című művét.

nyire a főszerkesztők — konzervatív állásfoglalása az újabb típusú verseszménnyel szemben.

3. Erre a kérdésre a válasz, úgy hiszem, nyilvánvaló a fönnebb mondottakból. Lásd még a lábjegyzetet.

Boér Géza • A metafora kijátszása

A válaszoló, akit a valóság állandó kérdésekre ítelt, mielőtt kimondaná nemleges vagy igenlő ítéletét, óhatatlanul újabb kérdést fogalmaz meg, amely kijátssza a választ. Hiszen mi is az a valóság, amit birtokba vehet, ha egyszer kifosztottnak érzi magát, s ha a birtokbavétel nem más, mint önmagának szubjektumként való birtokbavétele?

Hiába hisz a metaforában, tragikuma vele együtt menekül oda, s a viaskodás ebben a metaforában zajlik, minél bátrabban, annál hangtalanabban.

Miért neveznök mindezt misztikumnak, ha mind a költő, mind az olvasó valósága éppen ez a transzcendencia?

Miért ne hinnénk a sajátosan, éppen ezért egyetemesen a még választásai padmalyán töprengő költészetünk igazi lehetőségében: a kelet-európai lírában?

És miért nem jut eszünkbe újrafogalmazni megfogalmazatlan líraelméletünket? Vajon azért, mert nem fogalmaztuk meg tragikumelméletünket?

A konnotáció és az allúzió kardjával fölfegyverkezve költészetünk rájött ugyan arra, hogy építkeznie kell, de miért falazza be újra és újra menthetetlenül kőműveskelemennéjét: olvasóját?

Sajátos kódrendszere fabatkát sem ér, ha nincs igazi kritikája, s valósága (= olvasója!) kódtalanul bolyong magárahagyatottságában, a kifosztottság kövével a nyelve alatt.

Ezért minden visszatekintés saját örökségére, minden kitekintés a világirodalom törekvéseire, a kérdés lényegét tekintve, meddő alternatívázgatás.

Ennek ellenére a költő még hisz a kommunikációban, s ha képesek voltunk megtanulni, hogy a hit is valóság, a remény is földobott kő, akkor rájöhettünk, hogy a forradalomnélküliség még nem tudta semmitő sorompóit mindenhol fölállítani, és immár nem kiutat kell keresni, hanem utat.

Tehát nem a költészeti kommunikáció lehetőségére kell rákérdezni, hanem a társadalmiára, s arra, lehet-e a vers hatalom, ha a szón kívül csak semmink van?

Cselényi Béla • Átadni a stafétabotot a soros „érthetetlennek“

1. Feltétlenül, amennyiben az életérzés eleme a valóságnak. De a megértés szintjén nem elegendő a hullámhossz-azonosság, az „egy húron pendülés“; hogy a versnek konkrét információértéke legyen, tisztában kell lennünk elsősorban helyzetünkkel, hovatartozásunkkal, másodsorban ismernünk kell az alkotó szubjektív prizmáját; (a költő autonóm egyéniségének versei útján történő megismerésére való törekvés — szerintem — kötelessége minden olvasónak). Hazai magyar líránk nem annyira egységes, hogy bármennyire is összetett egyéniség az egészet teljesen magáénak vallhassa, ám akik a gyökerekből indulnak ki, és hirdetik, hogy mai fiatal líránknak is ugyanazokból a gyökerekből kell táplálkoznia — azok az olvasók és alkotók birtokolnak legtöbbet irodalmunkból.

2. A hazai magyar líra — ellentétben sok más európai lírai törekvéssel — a gyökerek felől közelít meg bármely új irányzatot.

Közel érzem magamhoz az avantgardista törekvéseket és a neoavantgardizmus különböző irányzatait. Különösen szeretem a jugoszláviai *Új Symposion* köré tömörült költő- és írógárdát, a konceptuális költészetet; személy szerint Ladik Katalin a kedvenc költőm.

Gátló tényező számomra bármely (népi vagy klasszikus) formai tökéletességhez való merev ragaszkodás.

3. Korok között csak egyoldalú kommunikáció képzelhető el: az irodalomtörténeti és történelmi érdeklődésű olvasó számára a magyar és az egyetemes irodalom bármely régi költője és verse hozzáférhető és élvezhető, különösen azok a versek, amelyek az aktuális információkon kívül egyetemeseket is tartalmaznak. Ez a kommunikáció azért egyoldalú, mert megszűnt már az a közeg, amellyel közléviszonyba kerülnénk. Adott azonban a mai költészetben belüli generációs probléma. Véleményem szerint elképzelhetetlen más kódrendszert alkalmazó költők közötti lírai eszmecsere; a továbbfejlődés érdekében kénytelenek vagyunk az idő-

sebb nemzedék legtehetségesebbjeit és legnagyobb egyéniségeit is a megfogalmazás és elkönyvelés burkaiba beskatulyázní.

A líra szubjektív műfaj, a lírai alkotó életérzése meg szükségszerűen megelőzi a kortársaiét. Mihelyt ez az életérzés közkinccsé válik, az adott műfaj *elfogadásáról* beszélünk. A költőnek ebben a pillanatban kell átadnia a stafétabotot a soros „érthetetlennek“.

KOZMA SZILÁRD

A MOZDULAT, A VESZÉLY ÉS A SEBEK KÉRDÉSE A KÖLTŐI MEGISMERÉSBEN

Imets Dénesnek, az 1764-es madéfalvi veszedelemről szóló dráma szerzőjének

Sebezhetősége teljes tudatában, a költő kíséri és kísérti a mozdulatot. Közben vészféken az egyik szemé. **TELVE VAN AZ EMBERREL, SÓT AZ ÁLLATTAL IS; MEG KELL ÉREZTETNIE MÁSOKKAL, HALLHATÓVÁ KELL TENNIE FELFEDEZÉSEIT.**

Elofvastam a **TILTOTT GYÜMÖLCSÖT**: Zöld Péter — zöld = a fű, az erdő, a földi határ számunkra legelfogadhatóbb színe; Péter = Petrus, alapkö, stb. — tehát Zöld Péter levelei nem jutottak el a Pápa kurváihoz, s így a kis közösségek tisztánmaradása is kérdéses maradt. Amikor a kéj nem elégíti ki a mindenségre éhes mohóságot, a politika csatlós döglégei vérfürdőket rendeznek nagyraihivatott koronás hetérák áldása alatt. Ilyenkor a történelem felszínre dob egy-két tiszteséges papot, de hiába: **MINDEN ZÁSZLÓ VÉRES HÚS A TENGEREK ÉS SARKI VIRÁGOK SELYMÉN.**

HA ÓSEIM VOLNÁNAK A FRANCIA TÖRTÉNELEM BÁRMELY PONTJÁN! / DE NEM, NINCSENEK. Létezik a véres tantárgy, amelyből soha nem tanulhattunk eleget. Csak órákra maradhatunk **TÁVOL A HAJDANI GYILKOSOKTÓL**. — Mária Terézia számunkra a legkegyetlenebb fajtalanságok női nimbusza. Skorpion-dög, amely nem a természet rendjéért falja föl párzótársait. A nép rémeinek eme sátán-segédeit — egytől egyig zseni a maga nemében — hóna alatt költi. **KIPRÓBÁLT FICKÓK! KÖZÜLÜK TÖBBEN VÉGIGFOSZTOTTÁK VILÁGÁITOKAT.**

És mennyi zuhlott Te Deum hangzott el a népemre hazudott hivatás fölött! De Euccow báró túl kis közösséget utált ahhoz, hogy pilátusi rangot kapjon a történelemben. A mi tudatunkban viszont hozzá fűződik a Veszedelem. — Keresztrefeszítés helyett vérontás magasabb érdekek miatt a madéfalvi mezőn. Vérsnyomok a hóban a Haza felé vezető országutakon. Fagy és dermedt Via Appiak az Olt mentén lefelé végig.

Hogyan lehet egy közösséget eltörölni? Egy emberiséget eltörölni? **MODERNNEK KELL LENNI MINDENESTŐL**, a modern kor szolgálatja a legkiválóbb eszközök: csupán egy mozdulat az egész. Hangot lehet törölni, zenét, Igét. — A költő töprengve kísérti a mozdulatot, figyel, és vérrögök az ajkain.

A költő kísérti a mozdulatot, és vészféken az egyik szemé. Olyan látomások segítik a megismerésben, amelyek kezébe adják a „rádió-rögöt“ (Sz. D.). Fejfánk sem lehet már mítosz. Fejfánk a tudatos emberi tartás egyetemes vonalvezetése. A tükrök metszsvonala sem követi a vénuszdombok szakadékait.

Meg kell végre szabadulnunk sebeinktől. Ha másért nem, a bennünk még bujkáló, megcsalt humanista emléke miatt. Csínján hát a hagyományokkal, csak úgy, mint az elrugaskodással: az őszinteség immár egzisztenciális magánügy, gyenge árérték az emberi kaland vérgirlandos útvesztőiben.

A nagybetűvel kiemelt sorokat Arthur Rimbaud prózájából, leveleiből kölcsönöztem.